

ЩОДО ПИТАНЬ БЕЗПЕКОЗНАВЧОГО КРИТЕРІЮ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Свиридюк Н. П.

У статті досліджено питання ефективності державної економічної політики, зокрема розглянуто поняття “економічна безпека” та “національна безпека”. Акцентується увага на основних напрямках державної політики щодо забезпечення національної безпеки в економічній сфері.

Ключові слова: економічна політика, державна економічна політика, національна безпека, економічна безпека, принципи економічної політики держави.

В статье исследованы вопросы эффективности государственной экономической политики, в частности рассмотрены понятия “экономическая безопасность” и “национальная безопасность”. Акцентируется внимание на основных направлениях государственной политики по обеспечению национальной безопасности в экономической сфере.

Ключевые слова: экономическая политика, государственная экономическая политика, национальная безопасность, экономическая безопасность, принципы экономической политики государства.

In the article the question of the effectiveness of state economic policy, in particular the notion of “economic security” and “national security”. The attention is focused on the main directions of state policy on national security in the economic sphere.

Key words: economic policy, state economic policy, national security, economic security, the principles of economic policy.

Наразі соціально-політичний розвиток України характеризується періодом соціальних та економічних втрат та проблем, що, у свою чергу, суттєво загострило ситуацію в країні та обумовило необхідність розробки новітніх критеріїв оцінки державної економічної політики з точки зору її відповідності вимогам економічного розвитку та спроможності державної влади у реалізації поставлених цілей.

Як відомо, загальна дієздатність державної влади полягає як в її здатності розробити основоположні напрями і завдання державної політики, так і у можливостях реалізувати прийняті на різних рівнях управлінські рішення, оформлені актами національного законодавства з використанням відповідних методик оцінки і вироблення рішень та своєчасним надходженням інформації про стан, передумови та наслідки регуляторних рішень в тій чи іншій сфері. Нажаль, в Україні існує недосконала система збору статистичної інформації, зокрема й інформації щодо економічної системи.

У суспільному житті державна політика відіграє надзвичайно важливу роль, але в здійсненні державних реформаційних трансформацій, створенні сучасної політичної системи, упровадженні інноваційних технологій демократичного державного управління необхідним є перегляд підходів до теоретико-методологічного узагальнення формування та ефективного втілення в життя державної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав,
© Н.П. Свиридюк, 2015

що питання державної політики взагалі, й економічної зокрема, постійно перебувають у центрі уваги багатьох науковців, таких як Арістової І.В., Барановського Ф.В., Кальницького Е.А., Карпової В.В., Кучеренко О.О. Москалюка А.П., Несвіта Г.П., Тертичка В.В. та інших вчених. Проблеми забезпечення економічної безпеки постійно перебувають у центрі уваги Абалкіна Л., Барановського А., Бантуша В., Користіна О., Ляшенка О., Мунтіяна В., Паламарчука О. та інших вчених. Але в більшості випадків вони досліджують лише окремі питання проблеми, пов'язані, насамперед, із змістом та формами здійснення державної економічної політики в країні та методологічними засадами забезпечення економічної безпеки. Саме тому уявляється необхідним та доцільним вивчити накопичення знань у зазначеній сфері, проаналізувати назрілі проблеми розвитку суспільства у сфері економіки, знаходити шляхи їх розв'язання та забезпечення економічної безпеки.

Загалом, економічна політика - це свідомо, цілеспрямована діяльність державних органів, політичних партій та суспільних організацій в економічній сфері, що здійснюється в інтересах суспільства

Розглядаючи зазначену проблематику зауважимо, що при розробці й обґрунтуванні найважливіших напрямів здійснення державної економічної політики варто виходити з її розуміння як іманентного атрибуту суверенної держави, яка самостійно визначає та здійснює в інтересах свого народу власну економічну і соціальну політику, формує стратегію й тактику свого розвитку, обирає ті чи інші засоби їх практичного здійснення. Таким чином, ми не можемо не погодитися з О.Ю. Оболенським. Вчений вважає, що першооснова регулювання всіх економічних інтересів знаходиться в окремому напрямі державної політики - державній економічній політиці, її метою - є досягнення максимально можливого добробуту суспільства шляхом всебічного розвитку соціально-економічної системи та забезпечення соціальної та політичної стабільності. Державна економічна політика відтворює сутність державного регулювання економіки, містить механізми цілепокладання, що перетворюють внутрішні та зовнішні інтереси та потреби в цілі та підцілі політики, механізми оперативного управління різними видами діяльності з реалізації цілей та контролю за результатами впровадження політики, віддзеркалює вплив держави на її соціально-економічний стан [1, с. 10].

Зауважимо, що в сучасній державі можна виділити функції економічної політики, а саме:

- здійснення регулювання економіки в інтересах соціальних груп, які мають політичну владу;
- зрівняння економічних інтересів соціальних груп, які мають політичну владу, та економічних інтересів соціальних груп, які не мають її, в протилежному випадку держава буде нездатна забезпечити стабільне становище суспільної системи;
- забезпечення задоволення економічних інтересів усієї соціальної системи в цілому (грошовий обіг, енергетичне забезпечення, будівництво споруд, інфраструктура, екологічні проблеми тощо);
- встановлення та розвиток взаємовигідних економіч-

них зв'язків з іншими країнами, а також захист економічних інтересів своєї країни тощо [2, с. 10].

Також цікавою є теза авторів, які вважають, що головними напрямками державної економічної політики, через які реалізується механізм державного регулювання економіки, є: приватизація й акціонування, розвиток малого підприємництва, забезпечення соціального захисту населення. Уявляється, що саме ці напрями передусім забезпечать реалізацію стратегічних цілей державної політики – розвиток людського потенціалу, зниження рівня бідності, підвищення конкурентоспроможності національної економіки й інтеграції України в Європейський Союз [3, с. 5].

Зауважимо, що принципами економічної політики держави є: конституційність та законність – реалізація політики здійснюється відповідно до конституції та законів держави, підзаконних актів на засадах чіткого розподілу завдань, повноважень та відповідальності між органами державної влади та суб'єктами економічної системи суспільства; забезпечення цілісності та єдності економічного простору на всій території держави, її грошово-кредитної, податкової, митної, бюджетної та інших систем; єдність цілей, напрямів, завдань і механізмів реалізації державної економічної політики; комплексний підхід до реалізації державної економічної політики; взаємодія і співробітництво органів державної влади й суб'єктів економічної системи суспільства в процесі реалізації державної економічної політики; наступність державної економічної політики на різних етапах її здійснення; максимальна наближеність надання послуг до рівня їх споживання на основі розподілу повноважень між рівнями публічної влади; всебічна підтримка та гарантування прав суб'єктів економічної системи суспільства з боку держави; стимулювання тісного співробітництва між органами державної влади та суб'єктами економічної системи суспільства у розробленні та реалізації заходів щодо економічного розвитку; невтручання або обмежене втручання (як правило, на основі закону) органів державної влади в господарську діяльність суб'єктів економічної системи суспільства тощо.

У контексті визначення безпекознавчого критерію важливим залишається розуміння ефективності державної економічної політики через призму відтворювального процесу, а враховуючи об'єктивність процесу розширеного відтворення (природне зростання кількості населення в світі, підвищення соціальних стандартів тощо), в основі оцінювання необхідно розглядати категорію розвитку, яка охоплює, перш за все, соціальний розвиток у всіх його вимірах та сферах.

При вивченні зазначених питань привертає увагу використання поширеного підходу щодо шляхів забезпечення ефективності державної економічної політики, запропонованого фахівцями Національного університета США. Науковці пропонують комплекс заходів для вдосконалення формування та імплементації глобальної стратегії цієї країни, а саме: чітке визначення національних цілей в термінах базових цінностей, національних інтересів і бажаних міжнародних умов; досягнення консенсусу всередині країни щодо питань стратегії; вироблення політичних дій, стратегій, програм, інструментів для реалізації інтегральної стратегії; надання всебічної підтримки акціями, стратегіями і програмами, які сприяють досягненню національних цілей; постійна адаптація політичних дій, стратегій і програм, а також національних цілей відповідно до змін у глобальних і

регіональних умовах [4, с. 28]. Таким чином, державна економічна політика може бути ефективною, лише якщо вона включена в органічну суспільну систему та виходить з комплексу врахування особливостей відтворення й розвитку останньої.

Враховуючи, що відтворення суспільної системи відбувається у процесі взаємодії її елементів, способом реалізації економічної політики є прямий чи опосередкований вплив на ці елементи, насамперед, ті, які є суб'єктами реалізації цієї політики. Державна економічна політика може бути визнана ефективною лише за реально сприятливих та розвинених ефективних приватних економічних стратегій.

Вважаючи об'єктом державної економічної політики соціально-економічну систему в цілому, а суб'єктом – державу як виразника інтересів суспільства, національну безпеку, яка сьогодні розглядається як “захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам” [5], тобто як зменшення небезпеки руйнування суспільної системи під впливом екзогенних та ендемогенних чинників, можна визнати фундаментальним критерієм ефективності державної економічної політики.

Оскільки матеріальною основою функціонування суспільства є продуктивні сили, національна безпека будь-якої держави у стратегічному плані спирається передусім на її економічний потенціал і набуває вигляду економічної безпеки.

Категорія “економічна безпека” порівняно недавно стала повноправним об'єктом дослідження економічної науки, але розвиток досліджень за цим напрямом відбувався досить бурхливо, свідченням чому є низка напрацьованих фундаментальних праць зарубіжних та українських науковців. Специфічний категоріальний апарат з використанням невластивих класичній економічній науці термінів (“загроза”, “індикатор безпеки”, “порогове значення” тощо), формування відповідного йому методологічного інструментарію аналізу засвідчили створення окремої підгалузі економічних досліджень – науки про економічну безпеку, якій поки що притаманний значний методологічний “різновір”.

Методологічно поняття “економічна безпека” виводиться дослідниками насамперед з поняття “національна безпека”. Зокрема, Законом України “Про основи національної безпеки України” формально визначено дефініцію “національна безпека” [5].

За останні десятиріччя ставлення до політики захисту національних інтересів, зокрема в економічній сфері, у країнах світу зазнало значної еволюції. Спочатку ця політика здійснювалася переважно за допомогою безпосередніх методів адміністративного впливу, потім – у зв'язку з поширенням ринкових методів господарювання, такі заходи або дедалі більше виявляють свою неефективність, або з огляду на явні або неявні зобов'язання, прийняті країнами перед міжнародними організаціями, змушені призупинятися. Відповідно виникла необхідність розширення трактування поняття економічної безпеки.

Наукове розуміння фрази “стан захищеності”, на якій базується “офіційне” визначення безпеки, означає відсутність системоруйнуючих загроз, тобто тих із них, які не можуть бути органічно подолані в межах механізмів, іманентних даній соціально-економічній системі. Крок назустріч такому розумінню зробили О. Гончаренко та Є.

Економічна безпека держави: теорія і практика

Лисицин, які, аналізуючи категоріальну систему національної безпеки, запропонували визначити національну безпеку як ступінь захищеності національних інтересів, що дозволяє вказувати на певний рівень безпечності [4, с. 6-7]. А отже невід'ємною частиною дослідження у сфері економічної безпеки має стати, насамперед, оцінка дієздатності об'єктивних економічних механізмів, які є основою підтримання стійкості соціально-економічної системи та важелями реалізації індивідуальних, групових та національних інтересів. Це дасть змогу в дослідженні економічної безпеки перейти від інструментарію політичної до інструментарію економічної науки, а також встановити очевидний взаємозв'язок категорій "економічна політика" та "економічна безпека".

Дослідивши думки багатьох науковців, ми підтримуємо думку Жаліло Я., який економічну безпеку, пропонує визначити як складна багатофакторну категорію, що характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу нормальному розвитку країни, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання [6].

Зауважимо, що відбувся помітний прогрес й у розумінні економічної безпеки у категоріях економічного відображення на офіційному рівні. Так, перелік основних загроз національній безпеці в економічній сфері порівняно з Концепцією національної безпеки 1997 року помітно розширено завдяки Закону України "Про основи національної безпеки" [5].

Також ст. 8 зазначеного закону визначає основні напрями державної політики щодо забезпечення національної безпеки, зокрема й в економічній сфері, а саме: забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки;

прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв;

вдосконалення антимонопольної політики; створення ефективного механізму державного регулювання природних монополій;

подолання "тонізації" економіки через реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси;

забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку;

здійснення виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень;

забезпечення енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, в тому числі послідовного і активного проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення;

забезпечення продовольчої безпеки;

захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту - поставок продукції, яка може завдавати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу;

посилення участі України у міжнародному поділі праці, розвиток експортного потенціалу високотехнологічної продукції, поглиблення інтеграції у європейську і світову економічну систему та активізація участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях [5]

Вивчаючи питання ефективності державної економічної політики, викликає інтерес Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [7], метою якої є визначення основних засад та напрямів державної політики щодо забезпечення національної безпеки держави у фінансовій сфері, а визначення концептуальних засад формування ефективного та дієвого механізму державного управління ризиками у фінансовій сфері, спрямованого на запобігання кризовим явищам та мінімізацію їх наслідків, забезпечить ефективне функціонування національної економіки та економічне зростання держави. Концепція також визначає шляхи та способи розв'язання у зазначеній сфері.

На жаль, через відсутність практичного інструментарію застосування критеріїв економічної безпеки в процесі оцінки та формування державної економічної політики практична реалізація сучасних підходів до трактування економічної безпеки відбувається украй повільно.

Встановлення партнерських відносин держави і бізнесу, прозорість державної економічної політики, значна увага, що приділялася розвитку людського капіталу і соціальної сфери, стали важливими чинниками стабілізації національних економік, концентрації інтересів різних рівнів на економічній стабільності й зростанні

Література

1. Оболенський О. Ю. Організаційний механізм регулювання економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08.02.03 "Організація управління, планування і регулювання економіки" / О. Ю. Оболенський. – Донецьк, 2001. – 33 с.
2. Барановський Ф. В. Економічна політика держави: політологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політол. наук : спец. 23.00.02 "Політичні інститути та процеси" / Ф. В. Барановський. – К., 1999. – 20 с.
3. Шкурупій Л. О. Механізм державного регулювання трансформаційної економіки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.01.01 "Економічна теорія" / Л. О. Шкурупій. – Донецьк, 2001. – 19 с.
4. Гончаренко О. М. Методологічні засади розробки нової редакції Концепції Національної безпеки України / О. М. Гончаренко, Є. М. Лисицин. – К. : НІСД, 2001. – 332 с.
5. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
6. Жаліло Я. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика : монографія / Жаліло Я. – К. : НІСД, 2003. – 368 с.
7. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 15 серп. 2012 р. № 569-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>

*Свиридюк Н. П.,
кандидат юридичних наук, акадент,
докторант Національної академії
внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 11.11.2015*
**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**